

MERCEDES-BENZ, MERCEDES-KOMPRESSOR IN ŠE EN MERCEDES

[Ekskurz v literaturo v svitu statistike in morale in sledečih slovenskih knjig: Govekar, Olga (G); Savinšek, Zgrešeni cilji (S); Cerkvenik, Daj nam danes naš vsakdanji kruh (C)]

Rajko Ložar

O Govekarjevi povesti je napisal dober in pravi referat Jos. Vidmar, LZ, 1929, 168; o Savinšku isti avtor v isti reviji, a o drugi knjigi. O letošnji in o Cerkveniku imajo iziti poročila vsak čas. A kakršnakoli bi že bila, pogledimo v luči teh svetilnikov v doslej malo znane kote in luknje naše literature.

I.

V zameš v roke Govekarjevo povest in jo v dušku požreš; izraz iz žargona je umesten, kajti knjiga je tako napisana. A ko se vprašaš, kje se je vse to zgodilo, o čemer si bral, ne veš odgovora. Brni ti v glavi neko nejasno šumenje Ljubljane, dalje neki trg z bedastim imenom, končno nemara neka vas, podeželski dvorec in — o Wien, das unvermeidliche — Kärntnerica, da porabim ta dični izraz Govekarjev. Toda prav za prav se tu tudi ni nič zgodilo, vsaj zate, ki čitaš, ne, in umetniško se vse to ni nikjer zgodilo, zato, ker je ta povest absolutno brez vsakega prostora. Imamo v njej kopo prizorišč, ki o njih pisatelj referira, a nobeno izmed njih ni postalo umetniški prostor. Likovna zreloba teh lokalitet zaenkrat še ne seže preko zrelobe zapiska v privatnem notesu in beležnici, kjer stoji, da se je ta gospod v Ljubljani sklenil tako poročiti itd. Ta prostor je kolobocija pisatelju iz zasebnega doživetja znanih krajev, ki so v dnevniku imenovani s pravim imenom, kateri pa v povesti sploh niso prešli v nov umetniški prostorni lik, v kar bi bili morali, nego so postali samo delno nejasni, zakriti, dobili so samo druga (a ne vsi, nota bene) imena. Da povemo čisto aksiomatično: oblikovanje prostora v Govekarjevi povesti ni, tudi meditacije o njem ni, je samo »odkrivanje in zakrivanje«, An und Aus, toda bogvari misliti, An und Aus umetniških konfiguracij kot so n. pr. impresionistično podajani čuvstveni pejzaži Cankarjevi, nego An und Aus znanih — neznanih, zato interesantnih — neinteresantnih krajev, krajev s pravimi in takih z nepravimi imeni in nič drugega. Samo v tem

zakrivanju se je G. trudil in se je tudi moral truditi, kajti ker je ves ta lažiprostor povesti samo inventar pisateljve zasebne izkušnje in beležnice, a gotovo koncem koncev konkretna privatna okolnost nekaterih prav konkretnih živečih oseb, je kolikor toliko nevaren za javnost in ga je treba podajati v previdnih in premišljenih dozah, da se ne bo nikdo zastrupil ž njim, a spet, da bo tudi dovolj interesanten. Torej: 0.005 Ljubljane, malo manj trga, še malo manj dvorca, Dunaja za naše razmere lahko precej — priznati je treba, da se na doze G. izvrstno razume. Toda ne glede na to, da je izprehod po Dunaju (G. 118), tem tipičnem rekvizitu našega provincialca, narobe napisan, kje ima pis. garancijo, da se njegov supraprivatno okrajšani gospod »sodnik iz K.« (G. 98) ne bo kljub temu prepoznal in — zastrupil? Mislím, da v »seriozni« umetniški povesti takih supraprivatnih in zelo diskretnih okrajšav ni treba in da jih tudi ne najdemo; treba jih je gotovo samo tam, kjer se vežejo s pojmom umetnine vse nediskretnosti privatnega zapisnika, to se pravi, kjer za umetnino sploh ni mesta in je treba samo krajšati jezike zasebnim noticam, kateri pa pri tem navadno postanejo še — daljši. Jeziki so pač jeziki!

S pričo rafinirane lokalitetne pikanterije Govekarjeve, te svojih sredstev in ciljev več kot zveste si literaturščine, sta Savinškova in Cerkvenikova pravi sentimentalni nerodi, vsi nedolžni in naivni, a prav zaradi tega tudi zelo tipični za to mentaliteto povestnikov. Poslušajte n. pr. samo naslove Savinškovih poglavij: V ostrih ovinkih, Beganje po križpotih, Vožnje po stranpotih, Po ovinkih in klancih v cilj itd. Onemu, ki se nad tem čudi, naj zaenkrat zaupamo tajnost, da sta glavni osebi v Savinškovi povesti — dva avtomobila, h koncu pride še tretji, in kadar je tem zverinam hudo, zadirjajo po cestah svoje dežele, a vihre v duši umiriti ne morejo (S. 65/6 in drugod). Naravno je, da pri tem dirkanju nimajo niti pisatelj niti avtomobili niti krajina toliko časa, da bi se za hip ustavili pred očmi bravca in mu omogočili predstavo in občutje konkretne prostorne figure, nego naletavamo na označbe: blizu znanega letovišča (S. 17, važno je znana n e g a, ker gre spet za privatno zadevo), Emilovo mesto (S. 109), so določili sicer neveliko prestolico majhne države (S. 109) itd. Tako izgleda tudi tu prostor kot patent pisatelja, njegova docela zasebna skrivnost, ki jo je treba pred poželjivim bravcem z vso pisateljsko diskretnostjo čuvati, in ni ne duha ne sluha o kakem resnem umetniškem delu. In tudi pri Cerkveniku so, kot domovališča Govekarjevih

sodnikov, imena cestâ taka zasebna tajnost in zadeva avtorja samega (na B. ... cesti, C 49) in prostora sploh ni. Tu se zgodba, skladno z utopistično smerjo knjige, odigrava nekje med oblaki — Cerkevnik v svoji novi stvarnosti pač dobro ve, da so oblaki vselej večni in veličastni in da se ž njimi še ni nikdo blamiral. Nekoč je živel Jurčič, slovenski pisatelj, in je znal dati svojim figuram potrebni notranji prostor umetnine. Potem so prišli Tavčar in Finžgar, Cankar in Pregelj in prav prva naloga slovanskega seminarista bi bila: Prostor in krajina v delih slovenskih pisateljev. Iz metodičnih ozirov in tudi sicer. Vsi ti so s svojimi povestmi trgali bravca iz njegovega prostora in ga predstavljali v prostorje svojih tvorb, in po njih naziranju je bilo to vsakomur dostopno bogastvo ter dokaz njih lastne ustvarjalne moči; njih prostor je bila objektivna umetniška vrednota. Po naziranju naših treh povesti pa bravcu ni dovoljeno, abstrahirati od njegovih privatnih znanj inkušenj, on se zaradi knjige različnih zasebnih kombinacij sploh ne more sprostiti, in na drugi strani je notranji ambient knjige tajnost pisatelja, bogvari subjektivna, nego prava pravcata privatna zadeva, stvar diskrecije in notesa, in to je slabo. Že z opisom krajine in prostora nas ta dela postavljajo na spolzka tla, kaj šele z osebami! In ne bomo se pričekali: Stari oče te struje, ki jo slovstvena zgodovina imenuje naturalizem, je pri nas Kersnik; jaz ji supraprivatno pravim — trač.

II.

Gotovo ima poedinična kritika na pr. literarnih del, posameznih orisanih oseb, naziranj itd. mnogo dobrega, in čisto gotovo ni še noben kritik začel drugače nego z referatom o kaki posamezni knjigi. Toda posebej pri nas postaja ta šolska poteza kritike kaj rada sama sebi namen in vrhoviči v t. zv. izdelavanju. In večinoma naših kritik označuje neko patentirano kritikastrstvo, ki v ostala področja nima nikakega pogleda, vsled česar s svojo literarno publicistiko tudi nikamor ne pridemo, dasi bi bil ravno literarni kritik majhnega naroda danes lahko precej več nego samo človek, ki se peča z literaturo.

Iz grobega materiala pravkar očrtanega pojmovanja literarnega prostora v naših treh povestih pelje pot v sociologijo slovenskega meščanskega literata in človeka naših dni sploh. In nekoliko dalje nas bodo peljala v te, recimo mračne in zatohle luknje našega ozračja razmišlja-

nja o tem, kako na pr. pojmujejo omenjene tri povesti dejanje, osebo in stil. Rezultati so porazni in človek strmi, da je to dejansko mogoče.

V Govekarjevi povesti sem naštel dvanajst pisem (str. 11, 15, 21, 22, 24, 43, 44, 55, 85, 96, 97, 112), in komur je dano, da razume, naj razume. Razen teh pisem ni sploh nobenega pomembnejšega dejanja ali vzroka dejanja; kakšna pa je njih mentaliteta, naj izpriča ono na str. 97, ki je — anonimno pismo neznanega prijatelja. Od ostalih nosivcev dejanja naj omenim »zaupne poizvedbe« (G. 5), babji trač (G. 58, 67), avtomobilski rog (G. 55; kot se vidi, polaga Vodnikova družba veliko važnost na to, da seznanj svoje naobražene naročnike s pojavom »avtomobil« ter mu pribori dostop v salon; »das salonfähige Auto also«), smrt in samomorilni poizkus (G. 73 sl.) itd. Zelo verjetno je, da v svetovni literaturi ni šele Govekar iznašel motiva pisma in da so tudi zunaj anonimni neznanj prijatelji; tudi zunaj se ljudje vozijo v avtomobilih in si imajo ženske povedati zelo dosti — o drugih, toda čisto neverjetno za onega, ki t. zv. svetovno slovstvo nekoliko pozna, je, da bi se to godilo na način G. povesti. Zelo mi je žal, če sem moral te nosivce dejanja kratkomalo naštetj in če ni nobene eksplikacije; toda pri najboljši volji je nekaj takega v tem slučaju nemogoče, ker je povest v bistvu referat o dogajanju, ne pa oblikovano dejanje in ker je celota v bistvu grmada poedinih delov, nadvse skrbno zabeleženih in zelo izčrpno podanih, ne pa organsko razvojna logika dogodkov. Ta povest je nekoliko predelan notes in temu primeren referat o neki zapleteni storiji — ali hočete, da vam jaz pišem referat o referatu? Če je G. povest pri označbi prostora skrajno »diskretna«, ji tega ne moremo priznati za značaj dejanja in oseb; tu je povest skrajno indiskretna, ne-bonton-ska! Čudno, kaj! Pri avtorju slovenskega družabnega Bontona se ljudje obkladajo s primki kakor »divja mačka« (G. 16, nb., reče to gospod Tribnik [Trieb — Trib(nik)] dami Olgi) in »šuft« (G. 129/30, to celo v nekakšni elitni družbi) ter filozofirajo »v blatu živeti moram« (G. 100, za normalne pojme pač ironija, če ne nesporazum, da je za to življenje po blatu treba še posebnih bontonov), da ne govorimo o poedinih značajih, ki so propadli in podli bolj nego njih lastna propadlost in podlost. Taki dogodki bi morali po vsej priliki postati resna zadeva sociologov in pedagogov in zdravnikov, če pa se literaturi take struje pravi v naši znanosti naturalizem, menda ne bomo pozabili poklicati k pričevanju naturalizma sve-

tovnih mojstrov, ki bodo to zelo milo imenovali najmanj šund. Šund, ki si nadeva ščit velikih firm in vara nepoučene bravce in ki preko referata o stvareh ne pride do oblikovanja življenja, z drugimi besedami: ki zamenjava trač starih tet pri čaju z resno literarno produkcijo, in še z drugimi besedami: ki iz zatohle spalnice ne pride na sveži zrak. Citirajmo zato pametni stavek Josepha Rotha o novodobni produkciji te vrste, ki jo je on krstil z amerikanizmom, obisti pa ji pretipal takole: »Die Überlegenheit des Mieters im ersten Stock über den Mieter im Parterre vis-à-vis, solange dessen Fenster offen sind« (Die lit. Welt, 1950, 4).

Nadaljuje dokaze tega amerikanizma v našem slovstvu, kateri nikakor ni mehanično prislonjen nanj, nam podaja Savinšek. Kakor že rečeno, igrata glavni vlogi v njegovi povesti dva avtomobila firme Mercedes (razen teh pa pokaže S. tudi druge; za svojo osebo ga opozarjam, da »je na lanski mednarodni razstavi avtomobilov v Bruslju zbuja splošno pozornost Mercedes« — sem slučajno pozabil tip, a toliko za prihodnjo njegovo povest v Vodnikovi družbi), in da jima tega nisem podtaknil, ne dokazujejo samo strani 16, 20/21, 65/66, 70/71, ter podobne, na katerih ni čuti drugega nego brnenje motorja, nego tudi stavki kot je: in poiskati morebitne notranje poškodbe stroja (S. 25), in še je pobožal svoj krasni novi Mercedes-kompressor (S. 5) itd. Kdor ne vidi, da se je tu avto počlovečil, hočem reči: habilitiral za rednega člana človeške družbe, je postal ali sam avtomobil ali pa sploh ni bil nikdar človek. Kar se v S. povesti zgodi mimo duš avtomobilov, je kaj malo pomembno, čedno in vredno. Glavni nosivec dejanja med osebami je obrekovanje (S. 70/1 in drugod povsod) in poizvedovanje; sosed je natančno poučen o sosedu, in figura inž. Stareta, če nič drugega ne, je ena sama visoka pesem podeželske družabne poročevalske službe (S. 60, 84.). Nisem pa tudi še čital dela, kjer bi se čast človeka (zapomnimo si, da ima tudi razbojnik svojo čast) tako teptala v blato, kot se v tej povesti (S. 18, ženske precej dvomljivega vedenja; 60. Stare se imenuje slepo orodje v njenih rokah, ogleduha in ovaduha; 84. je kakor pajek v njenih mrežah in propada; 96. samo da s prstom pomigne, pozabi na vsa ponižanja in pohiti k njej; 101. jo vprašuje ali naj ubije koga, zadavi; 64. gnusna scena s splavom, in druge) in če gre ta produkt v 20.000 izvodih med emilijonski narod, si homo blagoslov njegov lahko izračunali. Ljudje, ki se prostituirajo, govorijo mnogo o prostituciji (S. 80), da perejo samega sebe, in besede vlačuga, satan itd.

se prav primerno podajajo v okvir tega, kar smo čitali pri Govekarju.

Pri Cerkveniku je amerikanizem vsa tista šara bančnih polomov, stavk in podobnega, kar bi seveda lahko služilo pomembnejšim tendencam. Da se dejanju tudi v njegovi povesti zaleti že v začetku tako, da do njega potem sploh ne pride več, nam priča scena z okultnikom, ki bere glavni junakinji preteklost njene matere (C. 24). In tudi tu stvari ne govorijo same in ni niti trohe objektivnega dogajanja, nego čitamo namesto dejanja razprave o njem, tako na pr.: morda ni bilo zgolj naključje, da je padlo to dozoretje baš v dobo, ko je v njej dozorela mati... (C. 55). Kakor vlada v obeh prejšnjih povestih detail, vlada enako tudi v tej in pogosto se mu pravi — deus ex machina; iz česar sledi, da se nahajamo prav na začetku pisateljske tehnike, na primitivno-barbarski stopnji literature, ki nima nič skupnega ne s pošteno tendenco ne s kvaliteto. Pristno primitivno-inteligenčna so meditiranja o krščanstvu (C. 55) in besedičenja o etiki in morali in pri ljudeh, ki ne znajo biti niti duhoviti niti humorni, ni pričakovati drugih smešnih imen nego »Copatnik« in »Dr. Govedo«, ki so druga varianta za »neartikulirana rjovenja« (C. 57) in »pankrte« (C. 42) ter podobno. In samo pri ljudeh, ki gledajo življenje skozi zakajene očali literaturskih in kavarniških miljejev, imajo lastniki hotelov čas, da tekom svojih privatisimov sobaricam, privatisimov o umetnosti zapeljevanja namreč, vstavljajo floskule: kritiki bi rekli, da sem feljtonsko dolg (C. 129). In glejte! Cerkvenik se niti ni zmotil: ne samo feljtonsko dolga in jokava, nego tudi barbarsko slaba je njegova povest in neresnična; kajti ste li že kdaj čuli delavski par po poroki emfatično plakati: »Pojdiva v borbo za socialno enakost in socialno pravičnost«?

Ta in take stvari je pač vselej treba obravnavati s celotnimi, statističnimi merili, ker sicer ne pridemo do uspeha. V zgodovino našega slovstva ta literatura torej ne sodi in to z nobenim imenom; človeški material teh povesti je pokazal enotno zaključeno sliko v dveh tonih: skrajna propalost na eni in skrajna popolnost na drugi strani. Tu bi morali pričeti z delom: znanstvena sociologija in pedagogika. Ozračje je bolni seksus, alias zavirani seksus. Ta literatura gre med narod v težkih tisočih in denar imamo, da zanjo snujemo posebne družbe. Je tudi že splošen pojav naše produkcije in zreloba bravca, ki jo more z užitkom brati, je povprečna zreloba Amerikanca, to je zreloba pred dvajsetletnega evropskega mladeniča.

III.

K takemu pojmovanju objektivnih vrednot kot je prostor ter k takemu načinu upodabljanja človeške figure in predstavljanja dejanja se kaj pristno prilega tudi stilski značaj teh povesti. Tudi po stilu so le te pravi »amerikanizmi«, in sicer amerikanistični poganjki našega omejenega in borniranega miljeja, ki so za zgodovino našega slovstva brez važnosti, a toliko pomembnejši in poučnejši za psihologijo našega meščanskega literatstva in bravstva. Lahko rečemo, da je stilu navedenih treh povesti kumovala pisarna, duh in mentaliteta pisarne. Iz citatov, ki jih bom koj navedel, zveni vsakomur znana govorica: tisočkrat ste jo že čuli in čujete jo vsak dan znova — v občevanju z uradnikom. Bogvari, da bi tu kakorkoli hoteli ironizirati ali zmanjševati ugled te mogočne kaste, nego samo konstatiramo dejstvo in to dejstvo je: literatura te vrste nastaja samo v atmosferi pisarne in tudi uspeva samo v atmosferi pisarne. Edino s tega vidika je razumljiva in postavljena v konkretni življenjski položaj. Zaenkrat je zato brez pomena, da bi bilo boljše, če je ne bi bilo, ker preko domačih vaj in intimnega zapiska, a tudi grobosti ne pride.

Evo priče literature uradnika v majhnem mestu. G. 66: Novak, dobri, vsepozabljajoči... žrtvujem se; 22: Kamor ne seže podli svet; 102: toda vedi... Olga... tisti dan počí v moji pisarni revolver; 108: rotim te, moja si, dvigni se nad filistre; 116: na ukaz usode, bi rekel svobodomislec; 117: slovanski znoj itd. itd. itd. S. 18: je zapazil... ženske... precej dvomljivega vedenja; 25: in poiskati morebitne notranje poškodbe stroja; 60: citat, »Eifersucht ist eine Leidenschaft etc.« (zanimivo, da je ta pregovor med uradništvom najbolj razširjen); 68: spustila sta avto v dir in molče križarila; 95: tako sta ostala obvarovana one prevelike nasičenosti — (ljubavnih opojev); 109: sicer nevelika prestolica majhne države itd. itd. itd. C. 20: Zakaj mora na vse, česar se moja roka dotakne, položiti svojo pest usoda; 24: preveč ali premalo eksponira; 30: ali ni zopet usoda zavihetela biča (vidimo, da usoda po pisarnah silno rada straši); 37: neartikulirano rjojenje; 55: morda ni bilo zgolj naključje itd.; 59: navadite se vsi spoštovati vsakršno prepričanje; 129: kritiki bi rekli; 552/5: pojdiva v borbo... itd. itd. itd.

Kadar so stvari resne, zveni ta stil kot uradni akt; misli celo, da s tem imponira, a je v neestetičnosti uradnega žargona samo smešen. Kadar se pa omehča in postane poetičen, do-

bimo okus po spominskih knjigah. Po lepih meščanskih spominskih knjigah, kjer je mnogo preziranja okolice in filistrstva, mnogo skrbi glede usode in mnogo zadreg glede čuvstva, vse stvari, s katerimi se ima boriti k lepemu besedičenju nagnjen človek, ki je obstal pri stilu prve »poetične« šolske naloge v peti ali četrti šoli. Drugod zopet je ta stil silno hladen, angleški, bon-ton-ski (ne zamenjavajmo z nobleso), družabna korektnost in paragrafarstvo lepega vedenja v salonu. In ko končno spregovori ta literatura o problemih, ki segajo preko plota kanclije, je to kot abotno in neznosno čenčanje starih tet pri popoldanskem čaju ali beli kavi, ki se niti ne hrani več s feljtonsko filozofijo današnjega žurnala, nego s pseudointeligenčno meditacijo iz zdavnaj preperlega romana iz protomeščanske dobe slovstva. Ko čitam te povesti, se mi peha v spomin drastičen naslov nekega duhovitega nemškega članka: »Ihre Sorgen«: Vprašanja in odgovori v družinskih listih. »Gospa urednica: moj koki (majhen psiček) je dobil uši. Ali mi morete sporočiti kako zanesljivo delujoče sredstvo zoper to golazen? Z odličnim spoštovanjem Vaša N. N.«

Otem in takem govore torej ti trije svetilniki naše najnovejše knjižne produkcije, ki nimajo za estetski efekt slovenskega jezika niti najnavadnejšega zmisla in čuta. A končno to tudi ni važno, nego je važnejša morfologija tega stila, ker bi po nji nemara prišli do morfologije našega človeka. In oni, ki bi v tem zmislu načrtal par slovenskih tipov ter jih pokazal narodu v njih pravi obliki, bi storil največ, kar more kdo za dobro stvar storiti.

IV.

Povesti, ki smo jih obravnavali, so družbarska literatura in zelo redke čase se spravim nad to čtivo subalterne vrednosti. In puncto Vodnikova družba se glasi neka argumentacija sledeče: »...opazili smo, da manjka dobrih ljudskih knjig... Z ustanovitvijo V. d. smo zamašili veliko vrzel v naši ljudski prosvetni organizaciji.« (Vodn. prat. 1930, 37.) Ne bomo se prerekali o tem, kakšno vrzel maši V. d. (Ker imajo njene publikacije nekam sumljivo zunanjo obleko, se nam vsiljuje misel, da verjetno maši isto kot Mohorjeva že toliko let), niti ne, ali so to dobre ljudske knjige, kar izdaja, nego bi samo radi poudarili, da mora to biti lepa plast slovenskega ljudstva, ki čita in čuti celo potrebo po romanih take baže. Tudi o tem bi se dala napraviti lepa sociološka studija, recimo na podlagi pisateljev, ki sode-

lujejo pri Mohorjevi in Vodnikovi. Izgleda, da se opira poslednja na tip ariviranca, ki mu diši smrad avtomobilov in salon, da pa mora povest za prvo nujno imeti kmeta in škorenj kot centralni figuri. Glede Cankarjeve družbe vemo toliko, da računa z delavcem: toda delavcu ne daje, kar je njegovega, nego mu to jemlje. In če dela to pod firmo Ivana Cankarja, dela s tem našim mojstrom zares lepo. Ima pet tisoč naročnikov, za katere bi si danes slovenski založnik kvalitetnih stvari lahko čestital, če bi si mogel in če mu ne bi te družbe sproti podirale, kar on gradi. Prav tako ni mogoče čestitati Mohorjevi. Vtis imam, da se silimo s kmetko povestjo, vrela pa so že zdavnaj usahla. Brez ozira na to, da »pisatelj«, ki zapiše besedo »kačjepično« (Zorec), zame sploh ni pisatelj, kaj šele dober, in da Savinška niti ne čitam, pravim, da je vsa naša tako zvana ljudska literatura s a m a

filologija kmetškega izražanja in nič drugega. Kmeta v njej ni, nego je samo duh po kmetki govorici in po hlevu, predznak rustikalnega življenja, razkazovanje pisateljskih kmetko-enciklopedičnih znanj in nič drugega. To je tudi poglavitna nevrлина Kozakovega Lectovega gradu, ki je skozi ljubljansko-kmetke, filološko-akribijske očali gledan slab koncept, dasi gotovo najboljši med letošnjo bratovščinsko literaturo, literaturo epigonstva in forsiranega kmetstva. In vendar dajemo še in še denar za take stvari, znamenje, da ga imamo dovolj, in smo še naprej slepi za knjižno produkcijo drugačne vrste, obsedeni od fiksne ideje, da povest mora biti, četudi slaba in da je vprašanje naše ljudske založbe pravilno rešeno edino s subalterno produkcijo rustikalnega slovstva. Tako je in tako nam Bog pomagaj, kajti mi sami si, kot vse kaže, ne moremo več.

IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

1. MARCEL ARLAND: L'ORDRE

Rodovi nihajo med dvema nevarnostima: redom in anarhijo, začena Arland l. 1924 svojo razpravo »Sur un nouveau mal du siècle«, kjer analizira osnove mladega, koj po vojni v javnost stopivšega rodu, ki mu pripada tudi sam. Problem mu je čisto osebni, saj sta mu oba omenjena pola »dvojno zrcalo, naj se obrnem k nemu ali drugemu, obe mi nerazločno odsevata mojo podobo«. Iz te duševne problematike se mu je sedaj izkristaliziral obširen roman, ki ga je preteklo jesen nagradila akademija bratov Goncourt. Tako je že samo v sebi močno in važno delo dobilo še večjo pomembnost, saj Goncourtova nagrada v znatni meri naravnava francoski literarni produkciji tok razvoja ali vsaj podčrtava vsakokratne zanimive in pomembne faze.

Delo mladega Arlanda je važno in zanimivo po svojem mirnem, preprostem, po klasični umerjenosti stremečem slogu, še važnejše in zanimivejše pa je radi pisateljevega izrazito etičnega razmerja do literature, kakor ga je označil sam: »Morala nam bo torej prva skrb. Ne morem si misliti literature brez etike.« Najbrže so imeli v mislih to izrazito etično usmerjenost v literaturi tisti kritiki, ki so ob njegovem romanu govorili o novem janzenizmu. Vendar pa moram takoj poudariti, da je M. Arland pri svoji etični usmerjenosti tako močan umetnik, njegova življenjska doživeltost tako silna, da bi se motil, kdor bi iskal v njegovem delu preračunjen »roman à thèse« Bourgetovega kova.

Ob analizi romana nam postaja jasno, kako je zraslo delo iz točnega umskega spoznanja, ki mu je avtor dal prej (l. 1924) znanstveno analitičen izraz nego življenjsko umetniško podobo. To je življenjsko nazorna prizma, skozi katero se je razkrajalo njegovo umetniško ustvarjanje. Kako živo čuti Gilbert Villars strašno resnico: »Nobena

doktrina nas ne more zadovoljiti, pomanjkanje doktrine pa nam je prava muka.« Arlandu se »vsa vprašanja stekajo v Boga«, ki je »večna muka ljudem, naj si prizadevajo, da ga ustvarjajo ali uničujejo... Brez Boga je nezmisljena vsaka morala.« Iz te obupne borbe raste po Arlandu našemu rodu nov »mal du siècle«. »Kajti v nekaj letih človek nikakor ne bo potolažen radi izgube Boga. In vendar, s kakšno gorečnostjo so poskušali popraviti to izgubo; mističnost lepote, človeka, osebnosti: nezadovoljene strasti, zastranjeni goni — od vsega tega ne ostaja nič drugega ko utrujenost in obupanost, ko žgoča strast brez goriva, ki použiva svoje lastno ognjišče.«

Po svoji zgradbi je roman kljub obširnosti izredno preprost, kar je v današnji produkciji romana prava redkost; saj stremi roman danes po večini za univerzalnostjo, enciklopedičnostjo, s kakršno bi radi zajeli vso mnogoličnost in razbitost dobe (Th. Mann, J. Joyce). Arland se je omejil na tri osebe, nosilce njegove problematike in njegovega sveta, ob katerih stopajo vse druge v ozadje in z njimi pisatelj ni hotel drugega, kakor okviriti svoje ljudi in svoj svet. In da je povest še enotnejša, vnanji svet še bolj stisnjen, a notranji še bolj zgoščen, veže vse tri nosilce romana ena sama močna kmetška družina Henriot v Clermontu. Gospodar Henriot je nauglednejši in najpremožnejši ondotni kmet in župan, kar ga vse navdaja s primerno oblastnostjo in častihlepjem, ki pa ostaja povsem vnanje. Pri njem sta zrasla osirotela sorodnika polubrata Villars: starejši Justin, ki je že ugleden in ambiciozen zdravnik v Parizu in se mu odpira lepa politična kariera — princip reda; mlajši Gilbert, ki poleti 1919, ko se začena naša zgodba, zaključí s sijajnim uspehom srednjo šolo in se odpravlja v življenje — princip anarhije; med oba pa je postavljeno kakor zrcalo obeh polov Henriotova hčerka Renée, ki se je pravkar razcvela v leta ljubezni.

Vse svoje umetniško silo je Arland položil v slikanje Gilberta. Ustvaril je v njem postavbo, ki naj bi bila tip njegovega novega »mal du siècle«, tip